

Хомутецький Д. С.,
здобувач вищої освіти

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5795-6773>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. У статті здійснено дослідження засобів штучного інтелекту (надалі в тексті – ШІ) як можливого допоміжного механізму забезпечення єдності судової практики у цивільному судочинстві. Стверджується, що правильне застосування таких засобів може позитивно вплинути на досягнення завдань цивільного судочинства, а зокрема – ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, а також прав та інтересів юридичних осіб.

Проаналізовано особливості забезпечення уніфікованих правових стандартів для діяльності, що полягає у розробці, встановленні і використанні технологій ШІ, якщо такі призначаються для виконання допоміжної ролі у забезпеченні єдності судової практики. Констатується, що діяльність, пов'язана з використанням ШІ при забезпеченні єдності судової практики, є високоризиковою. Взятю до уваги іноземний досвід застосування ШІ у правосудді, а також сучасні стандарти використання технологій ШІ у європейському регіоні, до яких Україна приєдналась на момент написання цієї статті, або які стануть для України обов'язковими в майбутньому, зважаючи на обраний курс європейської інтеграції.

Акцентовується увага на наявності високих ризиків для суспільства при використанні технологій ШІ у діяльності, пов'язаній із тлумаченням і дослідженням закону і фактичних обставин в межах конкретної судової справи, застосуванням закону до таких обставин. Надання при цьому роз'яснень судом для нижчестоящих судів також враховується як чинник ризику. Подібні технології, будучи високоризиковими, підлягають реєстрації у спеціальному порядку, повинні володіти системами управління ризиками, детальними інструкціями з використання, контролюватись відповідальними особами та відповідати низці інших вимог.

В той же час, технології ШІ є сукупністю засобів, які, попри можливість швидшого за людину аналізу великих обсягів інформації, не можуть замінити її повністю, особливо при вирішенні спорів цивільного судочинства, що є запорукою захисту прав і свобод людини. Констатується, що необхідним є подальший розвиток у застосуванні технологій ШІ у цивільному судочинстві, при цьому виникне можливість не лише забезпечувати єдність судової практики, але й позитивно впливати на своєчасність розгляду справи та досягнення інших цілей цивільного судочинства. Однак, на основі проаналізованих даних зроблено висновок про необхідність додержання міжнародних стандартів при розробці, впровадженні та використанні згаданих технологій при забезпеченні єдності судової практики, запропоновано адаптувати національне законодавство для такої діяльності.

Ключові слова: інформаційні технології, штучний інтелект (ШІ), судова практика, єдність судової практики, Верховний Суд, система «Електронний суд», цивільне судочинство, право на справедливий суд, доступ до правосуддя.

Постановка проблеми. Забезпечення єдності судової практики залишається актуальною темою для обговорень як серед правників-практиків, так і серед науковців юриспруденції. Єдність судової практики – це концепція, згідно якої закони та інші нормативно-правові акти при здійсненні правосуддя застосовуються та тлумачаться одноманітно [1, с. 26]. Хоча досягнення абсолютної єдності судової практики є недосяжною метою, вдосконалюються існуючі механізми її забезпечення, а також відбуваються пошуки нових.

Саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, а також прав та інтересів юридичних осіб є метою вирішення цивільних справ, що є завданням цивільного судочинства згідно ч. 1 ст. 2 ЦПК України, в той час як однією з вимог законності і обґрунтованості судових рішень, поряд з відповідністю цим завданням, є необхідність врахування висновків про застосування норм права, які викладені у постановках Верховного Суду (ч. 3–4 ст. 263 ЦПК України) [2]. У Звіті Європейської комісії щодо України за 2023 рік в рамках Пакета розширення Європейського Союзу (надалі – ЄС) було відзначено зусилля України у забезпеченні єдності судової практики, однак вказано на необхідність вчинення подальших заходів задля її забезпечення [3, с. 27]. Надалі, у аналогічних звітах за 2024 та 2025 роки Європейська комісія також стверджує про потребу для України здійснювати подальші кроки на цьому шляху [4, с. 28; 5, с. 33].

Стан дослідження. У науковій літературі застосування технологій ШІ у забезпеченні єдності судової практики досліджувалось такими вченими, як Берназюк Я. О. [6; 7], Проскурня Т. В. [8; 9] та ін. Застосування інформаційних технологій загалом у такій діяльності розглядалось у наукових роботах Щербини В. С. і Резнікової В. В. [10; 11]. В умовах сучасного розвитку інформаційних технологій було створено міжнародні стандарти застосування ШІ, зокрема, у сфері юриспруденції. Засоби ШІ неодноразово обговорювались на наукових і науково-практичних вебінарах, форумах, круглих столах та інших зустрічах. Разом з цим, зважаючи на розвиток міжнародного права у сфері інформаційних технологій, рівень дослідження цієї проблематики уявляється недостатнім.

Метою статті є з'ясування характерних рис технологій ШІ як інформаційних технологій та можливого механізму забезпечення єдності судової практики у цивільному судочинстві, дослідження ризиків і пошук шляхів вдосконалення застосування цього інструменту в цивільному судочинстві згідно стандартів міжнародного права, а зокрема – згідно вимог дотримання права на справедливий суд.

Виклад основного матеріалу. Використання допоміжних засобів при відборі судової практики перед вирішенням, зокрема, справ цивільного судочинства є поширеним явищем. Наприклад, функціонування допоміжних інструментів може включати роботу сервісів чи баз даних, які публікують висновки з постанов Верховного Суду з посиланням на дату ухвалення, номер справи та номер провадження щодо кожної постанови, з якої взято висновок [10, с. 68; 11, с. 247].

Проте, однією з найважливіших проблем України у сфері інформаційних технологій з точки зору Концепції розвитку ШІ в Україні (розділ «Проблеми, які потребують розв'язання») є те, що ШІ не застосовується у судовій практиці, в той час як «впровадження інформаційних технологій» має бути обов'язковою частиною юридичної діяльності «у сферах загальнодержавного значення» (реалізація Концепції передбачається до 2030 року) [12]. Сюди, безумовно, належить забезпечення єдності судової практики.

Згідно з відповідями респондентів, отриманими у процесі підготовки Тіньового звіту з приводу розділів 23 та 24 Звіту Європейської комісії щодо прогресу України в межах Пакета розширення ЄС у 2024 році, основною проблемою забезпечення єдності судової практики є відсутність комплексної стратегії розвитку Верховного Суду у цьому напрямку [13, с. 64].

Проскурня Т. В. визнає, що набір існуючих механізмів уникнення ситуацій наявності суперечливих судових рішень є недостатнім. Вчена звертає увагу на сучасну соціально-економічну та безпекову ситуацію [8, с. 152]. Варто визнати, що надзвичайні ситуації, незалежно від того, чи вони пов'язані зі здоров'ям, як от пандемія коронавірусу, можуть створювати значні перешкоди для належного здійснення правосуддя. Таким чином, інформаційні технології дозволяють здійснювати традиційне правосуддя в таких надзвичайних ситуаціях [14, с. 5].

Важливе місце серед таких технологій займає ШІ. Варто зауважити, що стратегія Верховного Суду на п'ять років (з 2023-го до 2027-го року) включає впровадження ШІ, зокрема, щоб забезпечити єдність судової практики [15, с. 4].

Концепція розвитку ШІ в Україні, схвалена Кабінетом Міністрів України у 2020 році, визначає ШІ (у розділі «Загальна частина») як «організовану сукупність інформаційних технологій», застосування якої дозволяє «виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [12]. Рекомендація CM/Rec (2020) 1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини використовує поняття «алгоритмічні системи». До цих систем належать додатки, які, часто використовуючи методи математичної оптимізації, виконують одне або більше завдань, таких як збір, об'єднання, очищення, сортування, класифікація та виведення даних, а також вибір, визначення пріоритетності, прийняття рекомендацій та прийняття рішень [16]. У Європейській етичній хартії щодо використання ШІ у судових системах та їх середовищі (2018) ці технології визначаються як комплекс наукових методів, теорій і технік, які використовуються з метою відтворення розумових здібностей людини штучними засобами. Однією з характеристик таких технологій є також прагнення відтворити юридичне

міркування, здійснивши категоризацію різних визначених параметрів [17, с. 35, 69].

На думку Я. Берназюка, ці інструменти можуть допомогти забезпечити єдність судової практики [6, с. 18, 25]. Проскурня Т. В. стверджує, що всі сфери життя людини зараз охоплюються ШІ, і сфера юриспруденції (зокрема, єдність судової практики) не є винятком, тому це явище має бути контрольованим і тут. Отже, необхідно розробити відповідну нормативно-правову базу [8, с. 153]. ШІ все частіше використовується для обробки природної мови, зокрема, тексту судових рішень разом із використанням пошуку судової практики за ключовими словами чи за повним текстом рішення, при цьому володіє інструментами візуалізації результатів пошуку [17, с. 64].

Варто звернути увагу на справу «State v. Loomis», яка переглядалась Верховним судом штату Вісконсин (США) за скаргою обвинуваченого Еріка Луміса (Eric Loomis) на рішення окружного суду. Особу було засуджено до тюремного покарання, при цьому під час оцінки окружним судом обставин справи застосовувалась система ШІ «COMPAS». Верховний суд Вісконсину вказав, зокрема, що при правильному застосуванні системи, врахування окружним судом оцінки, наданої системою «COMPAS», при винесенні вироку не порушує право підсудного на належний судовий розгляд і що окружний суд не допустив помилки при здійсненні своїх дискреційних повноважень у цьому випадку. Так, у цій справі застосування ШІ було підтримано судами нижчих інстанцій, а Верховний суд США визнав підстави для прийняття справи до свого провадження недостатніми [18].

Бразилія є прикладом використання ШІ для аналізу судової практики. У цій країні перед розглядом скарг на судові рішення у Федеральному верховному суді вимагається перевірка суспільного резонансу (значущості) справи на основі попередніх прецедентів. При цьому, ШІ знадобиться лише п'ять секунд, щоб завершити таку перевірку (тоді як працівник суду витратить на це приблизно сорок хвилин). Як вказується, використовувана система ШІ здатна класифікувати та структурувати необроблені дані, розрізняти юридичні аргументи та виділяти з них основні [19, с. 5–6].

З одного боку, здійснення правосуддя (зокрема, забезпечення єдності судової практики) є можливим без застосування технологій ШІ. Проте, їх використання у поєднанні із процесуальними механізмами забезпечення єдності судової практики позитивно впливає на вказану діяльність [20, с. 127]. Взаємопов'язаність механізмів забезпечення єдності судової практики в умовах постійного зростання кількості судових рішень (в тому числі постанов суду касаційної інстанції) потребує пошуку шляхів оптимізації і вдосконалення таких механізмів.

Слід зазначити, що поряд з усіма перевагами технологій ШІ, їх успішне впровадження, як і впровадження будь-яких інших інформаційних технологій, вимагають значних фінансових і організаційних зусиль з боку держави. Звісно, обмежений бюджет в умовах правового режиму воєнного стану значно ускладнює цей процес.

Однак, загалом, застосування ШІ може допомогти в пошуку судових рішень серед великої кількості таких – як суддям, так і іншим учасникам судового процесу. Наприклад, станом на кінець 2025 року лише кількість постанов Верховного Суду в Україні становила близько 268 тисяч, а загальна кількість документів у Єдиному державному реєстрі судових рішень (надалі в тексті – ЄДРСР) становила близько 130 мільйонів.

Наприклад, крім традиційних методів, які Верховний Суд використовує для підтримки єдності судової практики, зокрема щодо цивільного судочинства, які включають передання судових справ складом суду на розгляд Великої Палати, об'єднаної палати або палати Верховного Суду, існує інтерактивний сервіс, відомий як Supreme LAB. Він допомагає здійснювати сортування та швидкий пошук таких справ за суттю питання або іншими критеріями (посилання на вебсайт сервісу: <https://sl.court.gov.ua/affairs.php>). Крім того, на додачу до постанов Верховного Суду (як існуючого засобу забезпечення єдності судової практики), було створено вебсервіс під назвою База правових позицій Верховного Суду. Цей вебсервіс дозволяє здійснювати пошук висновків з таких постанов за ключовими словами висновку або за прямим посиланням, фільтрувати висновки, надає посилання на постанови, які містять запитовані висновки (посилання на вебсайт сервісу: <https://lpd.court.gov.ua>). Констатується, що використання таких правових інститутів як розгляд зразкових справ може також бути пов'язаним із застосуванням технологій ШІ. Так, вони можуть спростити процес визначення окремих справ, які можна вважати зразковими, серед великої кількості інших подібних справ [14, с. 12].

На думку Берназюка Я. О., ШІ може брати участь, по-перше, у підборі практики Конституційного Суду України, Великої Палати Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, по-друге, в пошуку інформації у великих документах правового характеру, по-третє, в пошуку критичних зауважень щодо змісту та оформлення проєктів документів правового характеру, по-четверте, в розробці наукових методів дослідження теоретичних питань права, по-п'яте, у створенні релізів судових рішень, по-шосте, у створенні проєктів окремих думок суддів [7, с. 3]. Подібне вказується і в інших джерелах. Зокрема, Проскурня Т. В. стверджує про можливість ШІ аналізувати велику кількість рішень суду, проводити моніторинг актуальних правових позицій Верховного Суду та аналізувати відступлення від таких [8, с. 153]. Перевагою ШІ є здатність швидко аналізувати великі обсяги даних у юриспруденції [7, с. 6].

Таким чином, виникає науковий інтерес стосовно можливостей ШІ перевіряти актуальність практики Верховного Суду, вказаної у процесуальному документі, самостійно підбирати актуальну практику для суддів чи констатувати відсутність такої, порівнювати спірні правовідносини у різних справах на предмет подібності, перевіряти підстави для розгляду справи як зразкової [7, с. 5].

Варто зауважити, що одним із сучасних завдань України є забезпечення вирішення справ незначної складності на основі результатів аналізу судової практики з використанням ШІ, якщо обидві сторони справи погодяться на це [12]. У той же час, суди в Україні не мають достатніх можливостей використовувати інформаційні технології для аналітики та дослідження [6, с. 17]. У Звіті Європейської комісії за 2024 рік щодо України в рамках Пакета розширення ЄС вказується на такі обставини як на чинник розбіжностей у судовій практиці. Наголошується на необхідності впровадження нових ІТ-інструментів задля забезпечення єдності судової практики [4, с. 28].

Водночас, згідно з оновленням, наприклад, моделі ШІ Gemini (версія мовної моделі 2.5 Flash), опублікованим компанією Google 25 вересня 2025 року, ШІ почав обробляти інформацію більш якісно та надавати її користувачам більш зрозумілим способом, включаючи використання заголовків, списків даних,

таблиць. Надалі, така модель ШІ неодноразово покращувалась і вдосконалювалась [21].

Використання інформаційних технологій може пришвидшити судовий розгляд та зробити його точнішим [14, с. 3]. До прикладу, у Верховному суді Литви є база даних, яка містить короткий опис кожного судового рішення з вказівками на основні правила тлумачення застосованих норм права. Це дозволяє скоротити час, щоб знайти відповідну судову практику. Також це дозволяє виявити невідповідності у судовій практиці, маркувати такі, а пізніше – обговорити їх на спільних нарадах, запропоновавши шляхи вирішення. Подібне застосовується у Вищому адміністративному суді Литви [22, с. 39–40].

Щодо можливостей впровадження таких технологій зазначалось, що платформою для цього може слугувати вже існуюча система «Електронний суд» [23], однак Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка використовується в Україні, є застарілою і потребує докорінних технічних змін [4, с. 28]. Варто зазначити, що новою Концепцією Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) від 30.04.2025 передбачається функціонування підсистеми «Дайджесту та коментарі», яка повинна забезпечити, зокрема, засоби пошуку судових рішень та постійного відстеження змін у позиціях не лише Верховного Суду, а й судів інших інстанцій [24].

Хоча у вже наявній Базі правових позицій Верховного Суду можна знайти саме актуальні висновки з постанов Верховного Суду і прослідкувати зв'язки між конкретними постановами Верховного Суду та висновками щодо застосування норм права, відсутня можливість визначення та маркування постанов Верховного Суду, які містять неактуальні висновки щодо застосування норм права, від яких у встановленому законом порядку здійснено відступлення.

До того ж, самі працівники Верховного Суду не користуються цим вебсервісом через його недостатню адаптованість до потреб та особливостей пошуку судової практики і недостатню зручність. Загалом, констатується відсутність у судової гілки влади сучасних ІТ-інструментів для пошуку судової практики [15, с. 15]. На подібне вказує Проскурня Т. В., наводячи порівняння із сучасними базами законодавства, які здатні простежувати відповідні зміни [8, с. 153]. Також, як зазначає вчена, ЄДРСР не відображає змін у правових позиціях Верховного Суду, що ускладнює їх перевірку на актуальність [9, с. 150].

З іншого боку, виникає питання стосовно того, чи не означатиме подальше посилення у використанні ШІ фактично заміну суддів ним, що суперечило б засадам недопустимості делегування функцій правосуддя, закріплених статтями 124 та 127 Конституції України [25]. Зокрема, вказане викликає інтерес в контексті нейтральності суддів, адже інформація, надана ШІ, згідно проведених досліджень, не завжди відповідає такому критерію, може мати політичне забарвлення, більше того – містити пропаганду [26]. Так, за результатами дослідження констатовано відповідні відхилення у діяльності популярних сервісів ШІ (зокрема, ChatGPT, Gemini, Grok і DeepSeek). В той же час, у Концепції розвитку ШІ в Україні (в розділі «Інформаційна безпека») наголошується на потребі недопустити «поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації» за допомогою технологій ШІ [12].

Також, незважаючи на свої переваги, ШІ не може самостійно відтворити міркування судді. Він може лише аналізувати рішення суду і визначати, наскільки ймовірно, що конкретні

слова в рішенні у справі корелюють з висновками суду, що підтверджувалось в ході окремих досліджень [17, с. 37–38, 42, 66]. Не зважаючи на аналіз великої кількості судової практики, точне пояснення судового рішення вимагає ретельного аналізу саме випадкових даних у кожній справі та застосовних норм права. Такі технології не можна вважати ключем до прогнозованого правосуддя, зважаючи, окрім вказаного, на те, що їх застосування базується значною мірою на статистичному моделюванні [17, с. 41, 57]. На додачу до цього, складно пояснити діяльність ІШІ за допомогою звичайного спостереження за його роботою, що дещо ставить під сумнів довіру до результатів. Не виключаються такі наслідки, як упередженість і дискримінативність ІШІ [19, с. 9–10; 27, п. 59 Преамбули].

Хоча у Модельних європейських правилах цивільного процесу припускається можливість заміни розгляду малозначних і подібних між собою справ суддями на розгляд ІШІ у майбутньому, з одного боку, застерігається про необхідність дотримання права на справедливий суд, а з іншого – ризики такого використання технологій не досліджуються [28, с. 67–68]. На нашу думку, самостійний розгляд і вирішення будь-якої категорії справ за допомогою ІШІ (навіть за наявності згоди всіх учасників справи) в сучасних вітчизняних реаліях виглядає передчасним. Про ймовірність запровадження таких технологій можна буде говорити, коли в судовій системі повноцінно запрацюють всі інструменти й модулі ЄСІКС, а суди всіх рівнів і юрисдикцій будуть у повному обсязі забезпечені сучасними технічними засобами і програмами для її функціонування.

Окрім цього, необхідним є проведення чітких меж допустимості використання ІШІ у розглядуванні в цій статті діяльності. У статті 16 Кодексу суддівської етики, затвердженого рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18.09.2024, зазначено, що судді можуть використовувати технології ІШІ, якщо це не впливає на незалежність і неупередженість судді, не стосується процесу ухвалення рішень або оцінки доказів [29].

Оскільки ІШІ, як і людина, може помилятися, визнається необхідність того, щоб ІШІ надавав чіткий опис дій, які вчинялися ним задля отримання запитуваного результату, дозволяв ознайомитися із застосованими ним методами дослідження. Вказується також на потребу залучення сторонньої особи-експерта для перевірки результатів діяльності ІШІ [17, с. 11]. Вказане викликає непрозорість і недокументованість процесів таких систем [27, п. 72 Преамбули]. Загалом, у Європейській етичній хартії щодо використання ІШІ у судових системах та їх оточенні (Страсбург, 03–04 грудня 2018 року) вказується на необхідність дотримання п'яти принципів використання цих технологій: 1) принцип поваги до основних прав; 2) принцип недискримінації; 3) принцип якості і безпеки; 4) принцип прозорості, неупередженості і справедливості; 5) принцип «під контролем користувача». Останній, зокрема, означає, що фахівці у сфері права повинні мати можливість у будь-який момент переглянути та змінити судові рішення, які приймаються за допомогою ІШІ, а також дані, які він використовує, а учасника справи (як кінцевого користувача) повинні поінформувати про: 1) застосування цих технологій у його справі; 2) те, чи рішення, ухвалені ІШІ, є обов'язковим для нього, чи наявні альтернативи; 3) те, що у нього є право заперечувати проти розгляду справи за допомогою цих технологій і вимагати, щоб справа була передана «справедливому суду» відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [17, с. 12, 15].

Подібні вимоги до використання технологій ІШІ (забезпечення права на справедливий суд та обов'язковості контролю) містяться й у інших документах, що закріплюють міжнародно-правові стандарти [16; 30, п. 8]. На недопустимості заміни суддів ІШІ наголошується, зокрема, у Висновку Консультативної ради європейських суддів № 26 (2023) «Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві» [14, с. 3]. На нашу думку, заміна суддів технологіями ІШІ в сучасній вітчизняній практиці видається дуже примарною, адже це ставить значну кількість питань: від довіри до суду до забезпечення безпосередності, повноти і об'єктивності при дослідженні доказів. Незалежність суддів і справедливості правосуддя у такій ситуації теж перебувають під великим запитанням.

На подібне вказував і Верховний Суд, зазначивши, що використання ІШІ учасником справи для заперечення висновків суду ставить під сумнів авторитет судів, які не можуть бути замінені ІШІ [31; 32]. В іншій справі було констатовано, що висновки ІШІ самі по собі не можуть бути доказом того, що існують обґрунтовані сумніви щодо об'єктивності або неупередженості судді [33; 34].

Важливо зазначити, що у 2024-му році було ухвалено Регламент (ЄС) № 2024/1689 Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу (інша назва – «Акт про штучний інтелект», надалі в тексті – Регламент), який встановлює детальні правила використання ІШІ, зокрема, у сфері юриспруденції. Одним із завдань цього Регламенту є захист від потенційних шкідливих впливів систем ІШІ (зазначається, що ці технології можуть завдати фізичну, психологічну, економічну, соціальну шкоду залежно від способу їх використання при здійсненні правосуддя) [27, п. 4-5 Преамбули].

Положення Регламенту визначають, які технології ІШІ мають статус технологій високого ризику при їх використанні. Примітно, що до них належать технології, які використовуються «у дослідженні та тлумаченні фактів і закону, а також у застосуванні закону до конкретного набору фактів», а зокрема, у випадках, коли це пов'язується із наданням роз'яснень одним судовим органом для інших судових органів [27, п. 61 Преамбули]. Подібна категорія високоризикових технологій визначена пунктом 8 Додатку ІІІ цього Регламенту.

З огляду на необхідність забезпечення права на справедливий суд, ці технології повинні бути обладнаними технічною документацією, системою управління ризиками, мати інструкцію з використання (де повинна міститися інформація про рівень надійності і точності системи, строк її експлуатації), а також декларацію ЄС про відповідність [27, п. 65, 72, 74-76 Преамбули, ст. 47]. Відповідальними за технологію ІШІ є не лише її розробник, а й постачальник і особи, що встановлюють таку технологію для використання кінцевим користувачем [27, п. 79 Преамбули]. Регламент передбачає також необхідність маркування і реєстрації у встановленому порядку технологій ІШІ з високим ризиком (статті 48-49), включення таких технологій до спеціальної бази даних ЄС (стаття 71) [27]. Системи ІШІ високого ризику не лише повинні мати вбудовані механізми, які дозволяють відповідальній особі своєчасно втручатися в її діяльність (включно з повною зупинкою системи), а й повинні вказувати на спосіб втручання, щоб уникнути негативних наслідків чи ризиків [27, п. 73 Преамбули].

Додатково варто зазначити, що Регламентом (стаття 79) технології ІШІ високого рівня ризику прирівнюються до «продуктів,

що становлять ризик», визначених Регламентом (ЄС) 2019/1020 – тобто продуктів, які мають потенціал завдання шкоди здоров'ю і безпеці людей в цілому такою мірою, що виходить за межі звичайних ризиків (п. 19 Регламенту (ЄС) 2019/1020) [35]. Таким чином, відповідні вимоги Регламенту (ЄС) 2019/1020 щодо таких продуктів поширюються й на високоризикові технології ШІ.

Іншим зобов'язанням держав згідно Регламенту є призначення органу, відповідального за нагляд за функціонуванням технологій ШІ високого рівня ризику, який, однак, не повинен порушувати незалежність суддів (стаття 74). Передбачається необхідність проведення подібного моніторингу також і самими розробниками технологій (стаття 72), встановлюються заходи, що повинні вживатись компетентними органами для усунення порушень Регламенту, та відповідальність за такі порушення [27].

Зважаючи на обраний курс України на набуття членства в ЄС, відповідне правове регулювання є актуальним для України. Більше того, правило про незастосування Регламенту до держав поза ЄС не діє у разі констатації відсутності у відповідної держави належного рівня захисту прав і свобод, при цьому перевірка на предмет цього проводиться уповноваженим органом держави-члена ЄС, з якою співпрацює така держава [27, п. 22, 153 Преамбули], а тому правила Регламенту можуть в окремих випадках поширюватись на Україну й до набуття статусу члена ЄС. На додачу до цього, Регламент поширює свою дію й на ті системи ШІ, які були введені в експлуатацію до часу набрання Регламентом чинності [27, п. 111].

Частково подібні стандарти використання технологій ШІ встановлюються іншим документом, що вже підписаний Україною – Рамковою Конвенцією Ради Європи з ШІ, прав людини, демократії та верховенства права (прийнята 17.05.2024, відкрита для підписання 05.09.2024, підписана Україною 15.05.2025). Цією Конвенцією встановлюються, зокрема, необхідність надання відкритого доступу до інформації про застосування ШІ, яке має значний вплив на права людини, необхідність вжиття заходів управління ризиками такого застосування, заходів реагування на негативний вплив цих технологій [36, с. 5–6].

В контексті зв'язку між використанням ШІ у здійсненні правосуддя та захистом прав, свобод й інтересів варто наголосити, що завданням цивільного судочинства є, зокрема, справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб (ч. 1 ст. 2 ЦПК України) [2]. Вирішення спору у цивільному судочинстві, окрім як відповідати критерію єдності судової практики, також повинне відповідати критеріям розумності процесуальних витрат, своєчасності (розумності строків розгляду), а також бути захищеним від можливих маніпулювань з боку учасників справи [37], при цьому технології ШІ здатні зменшити як час, витрачений на розгляд справи судом, так і витрати на проведення цього розгляду. Окрім цього, уявляється можливим покращення точності вирішення справ.

Варто зауважити й те, що План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (від 2020 року) на 2025–2026 роки не передбачає жодних дій, які були б спрямовані на забезпечення єдності судової практики [38].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на все описане вище в цій статті, солідаризуємось з думкою про те, що на сьогодні можна стверджувати про можливість

використання ШІ як допоміжного засобу в забезпеченні єдності судової практики [6, с. 25]. Технології ШІ доцільно імплементувати у систему «Електронний суд», якою користуються всі українські суди, за умови модернізації такої системи. Впровадження сучасних технологій у цивільному судочинстві – важливий і необхідний чинник підвищення рівня його справедливості, доступності та ефективності.

Однак, для повноцінного використання технологій ШІ в подібній діяльності, зважаючи на наявні міжнародно-правові стандарти, окрім їх технічного вдосконалення варто розробити відповідний нормативно-правовий базис належного функціонування таких технологій і здійснення нагляду за ним, з метою створення умов для розвитку цих технологій саме у напрямку якомога кращого захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб в межах цивільного судочинства. Серед іншого, така діяльність повинна включати проєктування й ухвалення відповідних нормативно-правових актів, наділення існуючих органів та/або посадових осіб відповідними повноваженнями на виконання вимог таких стандартів або створення нових органів чи посад, що, очевидно, потребуватиме додаткового фінансування. У наведеному вище солідаризуємось із позицією, наявною у науковій літературі [39, с. 91].

Також, зважаючи на роль Верховного Суду у забезпеченні єдності судової практики, необхідним є поглиблення стратегії його розвитку у напрямку застосування ШІ, встановлення чітких проміжних цілей на шляху до досягнення загальної мети цифровізації без шкоди для забезпечення права на справедливий суд. Для суддів Верховного Суду актуальним є формування правових висновків у постановках за різними категоріями справ за допомогою інструментів ШІ – як при винесенні постанов, що містять новий висновок щодо застосування норми права, так і під час відступлення від актуальних висновків. Наразі такі висновки доступні в окремих приватних базах судової практики (системи «LIGA360», «ZAKONONLINE», «Прецедент» та ін.), однак вони відсутні у відокремленому вигляді в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Також інструментарій ШІ буде корисним під час пошуку релевантних висновків з постанов Верховного Суду при розгляді й вирішенні справ, зможе з часом замінити їх ручний пошук зусиллями помічників суддів та інших співробітників апарату суду.

Вбачається, що майбутні дослідження можуть включати аналіз результатів застосування прийнятого Україною законодавства у сфері ШІ, впливу поведінки учасників справ, що розглядаються у цивільному судочинстві, на ефективність функціонування тих чи інших технологій ШІ при забезпеченні єдності судової практики цивільного судочинства.

Література:

- Пархоменко Н. М. Єдність судової практики як складова правового регулювання. *Часопис* Київського університету права. 2020. № 3. С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.02> (дата звернення: 20.01.2026);
- Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс від 18 березня 2004 року № 1618-IV: станом на 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 19.01.2026);
- European Commission. (2023). *Ukraine 2023 Report* (Commission Staff Working Document SWD (2023) 699 final). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/bb61ea6d-dda6-4117-9347-a7191ecef3f_en?filename=SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 21.10.2025);

4. European Commission. (2024). *Ukraine 2024 Report* (Commission Staff Working Document SWD (2024) 699 final). URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (дата звернення: 21.10.2025);
5. European Commission. (2025). *Ukraine 2025 Report* (Commission Staff Working Document SWD (2025) 759 final). URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/EU-enlargement-.pdf> (дата звернення: 08.11.2025);
6. Берназюк Я. О. Штучний інтелект і його використання для забезпечення єдності судової практики як складової довіри до суду. Слово національної школи суддів України. 2024. № 4 (49). С. 16–35. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-4(49) (дата звернення: 21.01.2026);
7. Берназюк Я. О. Практичні аспекти використання технології штучного інтелекту в юридичній сфері. Судова влада України. URL: <https://constitutionalist.com.ua/praktychni-aspekty-vykorystannia-tekhnologii-shtuchnoho-intelektu-v-iurydychnij-sferi/> (дата звернення: 17.12.2025);
8. Проскурня Т. В. Єдність судової практики в умовах розвитку штучного інтелекту. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 149–154. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.19> (дата звернення: 18.12.2025);
9. Проскурня Т. В. Роль Верховного Суду у забезпеченні єдності судової практики у господарському процесі. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 146–153. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.22> (дата звернення: 20.12.2025);
10. Резнікова В. В., Щербина В. С. Шляхи вдосконалення механізмів забезпечення єдності судової практики в сучасних реаліях. *Юридична Україна: тези міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2019* / Юрінком Інтер. Київ, 2019. С. 65–68;
11. Резнікова В. В., Щербина В. С. Єдність судової практики в сучасних реаліях: загрози на шляху модернізації механізмів її забезпечення. *Право України*. 2019. № 10. С. 229–249. DOI: 10.33498/losh-2019-10-229 (дата звернення: 18.08.2025);
12. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р: станом на 29.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-r#n8> (дата звернення: 17.01.2026);
13. Тінювий звіт до розділів 23 «Правосуддя та фундаментальні права» та 24 «Юстиція, свобода та безпека» Звіту Європейської комісії щодо прогресу України, оприлюдненого у межах Пакета розширення ЄС у 2024 році / Лабораторія законодавчих ініціатив та ін. (2025). Проект ЄС «Право-Justice», Європейська правда. URL: <https://parliament.org.ua/wp-content/uploads/2025/10/shadow-report-2025-ua.pdf> (дата звернення: 17.01.2026);
14. Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary: CCJE Opinion dated 1 December 2023 № 26 (2023) (CCJE(2023)3): text as amended on 1 December 2023. URL: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> (дата звернення: 31.08.2025);
15. Верховний Суд (2023). Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023 – 2027 роки (проект станом на травень 2023) URL: <https://drive.google.com/file/d/1pFBjYBAfrCCoOpNEOS5WFFq0ANSBk-t/view> (дата звернення: 17.01.2026);
16. Recommendation CM/Rec (2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems: recommendation adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2020 at the 1373rd meeting of the Ministers' Deputies: text as amended on 8 April 2020. URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016809e1154> (дата звернення: 17.01.2026);
17. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment: charter adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018): text as amended on 4 December 2018. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 04.01.2026);
18. State v. Loomis, 371 Wis.2d 235, 881 N.W.2d 749 (Wis. 2016). URL: <https://courts.ca.gov/sites/default/files/courts/default/2024-12/btb24-2l-3.pdf> (дата звернення: 25.01.2026);
19. Becker, Daniel and Ferrari, Isabela. VICTOR, the Brazilian Supreme Court's Artificial Intelligence: a beauty or a beast? *Standing International Forum of Commercial Courts (SIFoCC)*. 2020. March 15. P. 1–10. URL: <https://cdn.websitebuilder.service.justice.gov.uk/uploads/sites/25/2024/03/Victor-Beauty-or-the-Beast.pdf>;
20. Хомутецкий Д. С. Штучний інтелект як позапроцесуальний механізм забезпечення єдності судової практики цивільного судочинства. *Global Trends in the Development of Information Technology and Science*: collection of scientific papers of the 5th International Scientific and Practical Conference, Stockholm, Sweden, August 27–29, 2025 / International Scientific Unity. Stockholm, Sweden, 2025. С. 126–128;
21. Вебсайт компанії Google, присвячений моделі штучного інтелекту (мовній моделі) Gemini (розділ «Примітки до випуску»). URL: <https://gemini.google.ua/release-notes/?hl=uk> (дата звернення: 05.12.2025);
22. Норкус Р., Браздейкіс А. Забезпечення більшої єдності судової практики в Україні. Звіт. 2016. Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ae/f52/096/5aef520965077120851085.pdf> (дата звернення: 07.12.2025);
23. Крат В. І. Довіра суспільства до судової влади втрачається швидко, а здобувається важко. 30.06.2020. Офіційний вебсайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/961750> (дата звернення: 07.12.2025);
24. Про затвердження Концепції ЄСІКС: наказ Державної судової адміністрації України від 30 квітня 2025 року № 178: станом на 30.04.2025 URL: https://court.gov.ua/storage/porta/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 07.12.2025);
25. Конституція України: конституція від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР: станом на 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 07.12.2025);
26. Pablo Maristany de las Casas. Investigation | Talking Points: When chatbots surface Russian state media. *Institute for Strategic Dialogue*. URL: https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/talking-points-when-chatbots-surface-russian-state-media/ (дата звернення: 10.12.2025).
27. Regulation of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act): Regulation of 13 June 2024 (EU) 2024/1689 (document № 32024R1689): text as amended on 7 December 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 18.12.2025);
28. ELI-UNIDROIT. Модельні європейські правила цивільного процесу. Від транскордонних принципів до європейських правил цивільного процесу / І. О. Ізарова, Т. А. Цувіна, Ю. Д. Притика та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2025. 175 с.;
29. Про затвердження Кодексу суддівської етики: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 18 вересня 2024 року: станом на 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n4> (дата звернення: 04.01.2026);
30. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про правосуддя та інформаційні технології (ІТ): висновок КРЄС від 09 листопада 2011 року № 14 (2011): станом на 09 листопада 2011 року. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-14-2011-on-justice-and-information-technologies-it/16806a1fc0> (дата звернення: 18.01.2026);

31. Верховний Суд. Касаційний господарський суд. Ухвала від 08.02.2024 у справі № 925/200/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639> (дата звернення: 17.01.2026);
32. Верховний Суд. Касаційний господарський суд. Постанова від 08.07.2025 у справі № 925/496/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128775966> (дата звернення: 17.01.2026);
33. Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. Ухвала від 12.09.2025 у справі № 750/6682/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130231491> (дата звернення: 18.01.2026);
34. Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. Ухвала від 11.09.2025 у справі № 750/6682/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130138487> (дата звернення: 18.01.2026);
35. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1020 від 20 червня 2019 року про ринковий нагляд та відповідність продуктів, а також про внесення змін до Директиви 2004/42/ЄС та Регламенту (ЄС) № 765/2008 і Регламенту (ЄС) № 305/2011: регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1020 від 20 червня 2019 року № 2019/1020: станом на 20 червня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012-19/conv/parast33#n380 (дата звернення: 18.01.2026);
36. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law: framework convention dated 5 September 2024 № 225: text as amended on 5 September 2024. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c> (дата звернення: 18.01.2026);
37. Avraham, Ronen and Hubbard, William H.J. Civil Procedure as the Regulation of Externalities: Toward a New Theory of Civil Litigation. *University of Chicago Law Review*. 2022. Vol. 89 Iss. 1. P. 1–64. URL: <https://chicagounbound.uchicago.edu/ucirev/vol89/iss1/1> (дата звернення: 08.11.2025);
38. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025-2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 травня 2025 р. № 457-р: станом на 09.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2025-r#Text> (дата звернення: 31.01.2026);
39. Завальнюк І. В. Трансформація правосуддя в епоху штучного інтелекту: правовий вимір та євроінтеграційний контекст. *Право і суспільство*. 2026. № 2. С. 86-92. DOI (URL): <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2026.2.2.12> (дата звернення: 10.07.2026).

Khomutetskyi D. Artificial intelligence and the right to a fair trial in the context of ensuring the uniformity of civil court practice

Summary. This article examines the use of artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) as a potential additional mechanism for ensuring uniformity of civil court practice. It is argued that the correct application of such means

can have a positive impact on the achievement of the objectives of civil proceedings, and in particular – the effective protection of the rights, freedoms and legitimate interests of individuals, as well as the rights and legitimate interests of legal entities.

The article analyses the specific features of ensuring unified legal standards for the development, implementation and use of AI technologies, where such technologies are intended to assist in ensuring the uniformity of judicial practice. It is noted that the use of AI to ensure the uniformity of judicial practice is a high-risk activity. The article takes into account foreign experience of applying AI in the judiciary, as well as current standards for the use of AI technologies in the European region, which Ukraine had joined at the moment or which will become binding on Ukraine in the future, given the chosen policy of European integration.

Attention is drawn to the high risks to society posed by the use of AI technologies in activities involving the interpretation and analysis of the law and the facts of a specific court case, and the application of the law to such circumstances. In this context, the provision of guidance by the court to lower courts is also considered to be a risk factor. As such technologies are high-risk, they are required to be registered under a special procedure, should have risk management systems, detailed usage instructions, be supervised by the responsible persons, and meet a number of other requirements.

At the same time, AI technologies constitute a set of tools which, despite being capable of analysing large volumes of information more quickly than a human, cannot fully replace humans, particularly with regard to the resolution of disputes in civil proceedings, which is the key to protecting human rights and freedoms. It is noted that further development is required in the application of AI technologies in civil proceedings; this will not only ensure the uniformity of judicial practice but also have a positive impact on the timeliness of dispute resolution and the achievement of other objectives of civil proceedings. However, based on the analysed data, it is concluded that international standards must be adhered to during the development, implementation and use of these technologies in order to ensure the uniformity of judicial practice; it is recommended that national legislation should be adapted to facilitate such activities.

Key words: information technologies, artificial intelligence (AI), judicial practice, uniformity of judicial practice, the Supreme Court, the “Elektronnyi Sud” (Electronic Court) system, civil proceedings, the right to a fair trial, access to justice.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.07.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026